

Karlštejnský kvatern, první deska menší zápisná Bohuslava Mazance

Desky zemské byly úřední knihy vedené u zemského soudu. Byla do nich zapisována rozhodnutí zemského soudu a také výsady a práva jednotlivých šlechticů i celé země. Jejich vedení zajišťoval **tzv. Úřad desek zemských**, jehož organizace byla zaměřena na přípravu a písemnou dokumentaci soudního jednání, na intabulaci soudního rozhodnutí a výkon exekuce. Obsah zápisů zemských desek se týkal veřejného, trestního i civilního práva ve věcech sporných i nesporných. Vklady učiněné do zemských desek měly charakter zákona. Zápisy byly dvojího druhu. Jednak to byly přímé protokolární záznamy o osobně přiznaných právních pořízeních, žalobách, majetkových změnách nebo výpovědi úředníků o provedených soudních úkonech, jednak opisy předložených listin. Desky zemské jsou jedinečnou památkou pro právní dějiny, místopis a genealogii. Dnes jsou uloženy v Národním archivu v Praze a jsou kulturní památkou.

V Českém království byly desky zemské založeny v době panování krále **Přemysla Otakara II.** v letech 1260-1278. Původně byly institucí královskou, ale po vymření Přemyslovců nabyly rázu instituce stavovské. Rozsáhlý požár Pražského hradu dne **2. června 1541** postihl kromě jiného také Úřad desek zemských. Až na jednu knihu shořely všechny desky zemské (přibližně 100 knih) i celá registratura úřadu včetně úředních knih, aktového materiálu i peněžních depozit. Zánik desek zemských znamenal pro současníky skutečnou katastrofu, neboť během několika hodin zmizel úřední přehled nemovitých majetků vládnoucí skupiny v království.

Desky byly obnoveny usnesením zemského sněmu ze 4. prosince 1541. Usnesení bylo instrukcí, která nařizovala, jakým způsobem se mají obnovovat vklady, zničené požárem. Měl být zachován systém jejich vedení a způsob úřadování. Aby se předešlo podobné zkáze a intabulovaná práva byla lépe zabezpečena, bylo na sněmu roku 1543 usneseno, že se budou knihy opisovat na pergamen a tyto opisy budou ukládány na hradě Karlštejně, v rámci korunního archivu. Podle místa svého uložení dostaly opisy název – **Karlštejnské kvaterny desek zemských**. Jelikož však práce s dvojitým vedením úředních knih byla časově a finančně velmi náročná, do osmdesátých let 16. století se podařilo přepsat jen 18 knih. Zbytky posledních přepisů nebyly ani svázané do knih. Práce ustala a knihy byly nadále vedeny opět jen v originále.

Mezi roky 1541 až 1851 bylo postupně založeno 1714 kvaternů. Všechny jsou dnes uloženy v Národním archivu v Praze. Postupně jsou digitalizovány a zpřístupňovány online <http://vademecum.nacr.cz/vademecum/>.

Vidět tento unikátní historický pramen na vlastní oči je však spíše výjimkou.

Kvaterny desk zemských – kvatern pŕuhonnŕy

První panovníci na českém území se obklopovali družinu. Družiníci bojovali po boku svého panovníka a podíleli se na správě jím ovládaného území. Od konce 11. století usilovali o zapojení do řízení a správy země a o získání soukromého vlastnictví. Začala se formovat šlechta jako mocenská a majetková protiváha panovníka. Ve 13. století už byla šlechta zřetelně uzavřenou skupinou, která se podílela na správě země působením ve dvorských a zemských úřadech a vlastnila dědičný majetek.

Majetek bylo nutné pečlivě evidovat, aby nedocházelo ke sporům, a tak se po polovině 13. století začala rozhodnutí zemského soudu zapisovat do knih, kterým se říkalo desky zemské. Výsady i práva, nejen jednotlivých šlechticů, ale také celé země, byly obsaženy v zápisech, které pořizovali úředníci Úřadu desk zemských. Vklady (zápisy) učiněné do desk zemských měly platnost zákona.

Do roku 1541 bylo založeno asi sto kvaternů desk zemských ve čtyřech řadách. Zápisy v nich prokazovaly vlastnictví půdy a dalšího nemovitého majetku, který byl zapisován do kvaternů trhových. Dluhy se zapisovaly do desk zápisných. Pro dluhy do 100 kop grošů byly vedeny desky zápisné menší a větší dluhy se zapisovaly do desk zápisných větších. **V deskách pŕuhonných** pak nalezneme zápisy o případech, které projednával soud. Postupně byly zřizovány další řady desk.

Když 2. června roku 1541 vypukl v Praze obrovský požár, který zasáhl Malou Stranu, Hradčany i Pražský hrad, všechny kvaterny desk zemských shořely. Přesněji řečeno téměř všechny. Zkáze jen náhodou **unikl jediný svazek se záznamy pŕuhonů z let 1316–1324**. Proč právě tento svazek byl důležitý pro jednoho z úředníků, který ho i přes přísný zákaz odnesl z Pražského hradu, známo není, ale díky jeho nekázni a porušení „pracovních předpisů“ se nám dochoval do dnešních dnů.

Zápisy uvedené v dochovaném pŕuhonném kvaternu obsahují mimo jiné zprávy o sporech šlechtice Voka z Rotštejna. O jeho životě a činech se dochovalo jen málo zpráv, ale z kvaternu víme, že v letech 1318–1325 vedl časté spory se svými příbuznými a sousedy, během nichž mu byl vypálen hrad Rotštejn a on sám skončil v zajetí nepřátel. Tento kvatern je dnes uložen v Knihovně Národního muzea. Jeho historická hodnota je nevyčíslitelná.

Co je „kvatern“?

Kvatern jsou čtyři archy pergamenu, na které se zapisovaly vklady. Ty byly teprve později svázány v knihu.